

Luftkrig. »Hvis man kradser bare en lille smule i lakken, så opdager man, at de gode er blevet onde af at føre krig, og de onde er blevet ofre,« siger historikeren Christian Ringskou, som står bag den nye udstilling »Flyvere i natten«.

Tysk blod på tanden

AF MORTEN BEITER

Når man er født i området omkring Ringkøbing fjord, er man flasket op med historier om de store engelske Lancaster-bombefly, som under Anden Verdenskrigs bombetogter kom brummende hen over den natsorte himmel, så vinduerne klirrede og husene duvede. En gang imellem lykkedes det tyskerne at ramme én af dem, og ved nedslaget fortsatte motorene flere meter ned i jorden og forstyrrede roer og kartofler, mens de forkullede rester af besætningen blev spredt ud på marken. Eller i heldigere tilfælde landede de unge mennesker i god behold i deres faldskærme og gik en uvis skæbne i møde, mens faldskærmene fik nyt liv som skjorter eller kjoler ved det næste bal på forsamlingshuset.

En enkelt gang gik en Lancaster med hele sin besætning ned i den lavvandede fjord lige ud for Ringkøbing, og halen stak en tid op som et søuhyre, indtil den blev savet af. Den hændelige tragedie er beskrevet af et øjenvidne, Georg Vejen Larsen, i den lokalhistoriske bog *Fem lange år*: »Himlen var flænget, iturevet! Alle kanonerne var rettet mod et mål, vi ikke kunne se, men høre i vanskeligheder. Der blev råbt højt oppe fra taget.

»Skyr jer! De har ramt én! Den ligger lavt hen over kirkegården...«

Et flammehav kom sejlede imod os. En enorm ildhale, der oplyste alt, fulgte det brændende fly. Vi så, at maskinen var fortabt. Det så for os ud, som om den forsøgte at drej mod syd, men da den lå lige hen over os og som en stor, grå skygge omgivet af ild, så vi den fortsætte næsten i taghøjde med retning mod havnen. Brændende stykker faldt fra flyet, og vi troede, at det var besætningen, der sprang ud med ild i faldskærmene. Den store Lancaster-maskine havde fuldt drøn på motorerne, og tyskerne fortsatte med ufornindsket kraft at beskyde den fortabte maskine og den uheldige besætning, der formentlig allerede nu kendte sin skæbne. Vi så, hvorledes maskinen helt uden styring flaksede ned i retning mod havnen, og pludselig var alt stille. Antiluftskytset tav. Vi tav. Tyskerne tav. Vi hørte ingen hurra-råb. Fjendskabet sluttede ved graven, siger man. Så er vi mennesker igen. Tænkte de mon på deres egen skæbne, da døden hastede over hovedet på dem!

Hundredvis af ringkøbingensere var om morgenen nede ved fjorden for at se det store flys haleparti, som ragede langt op over det lave vand. Der lå vragede spredt ud over hele strandkanten. Jeg husker ganske tydeligt, at jeg var heldig at få et stykke fra flyets side, der havde det forjættede blå-rød-hvide RAF-mærke. Til min overraskelse var det lavet af krydsfinér, og på den anden side

var der fastklæbet skumgummi. Hvor dette stykke har siddet, er jeg aldrig blevet klar over. Nu er det desværre borte.«

Knogle-souvenirs

Scenariet var på sin egen bagvendte måde velkendt og indgroet i lokalbefolkningen, som gennem generationer var vænnet til strandinger langs den jyske vestkyst, hvor kystboerne ofte var afmægtige vidner til, at søfolk mistede livet i en håbløs kamp mod naturkræfterne. Nu skete »strandingen« bare ikke horisontalt, men vertikalt, og ikke med havets rasen, men med tysk ildkraft og klodens tyngdekraft som modstandere. Og igen var der lig og vragsods at bjærge på den sikre, privilegerede kyst. Og det skete, at et stykke af et kranium eller en skinnebenskogle fra en engelsk flyver fik lov at ligge på kaminhylden i et par årtier som makabre souvenirs, før de blev knyttet til et navn og et ansigt og blev behørigt begravet.

I dag, omkring 70 år efter at frihedsbudskabet tonede ud, er det hele næsten glemt, og de færreste betragter tyskerne som deres naturlige fjender. I Vestjylland er de tilmed en væsentlig indtægtskilde som turister. Og historieinteresserede museums-gæster. Det oplevede det lille museum i Ringkøbing for et par år siden med udstillingen *Hvad bunkeren gemte*, som på tre år blev set af i alt 65.000 mennesker, heraf halvdelen tyske turister. Museet blev i en periode nærmest rendt over ende af folk, som ville høre den gamle tyske soldat Gerhard Saalfeld fortælle sin i øvrigt stilfærdige og udramatiske historie om, hvordan det var at være ung, tysk soldat i en bunker ved vestkysten. En bunker, hvor han i øvrigt over 60 år senere havde genfundet sin gamle skobørste.

Dette perspektiv – at se krigen også med tyske øjne – havde på forhånd vakt kritik i museets historiebevidste og alderstegne bagland. Men snart blev alt overdøvet af publikums mumlen. Og bunkerudstillingen blev forlænget og forlænget og kasseapparatet klingede, indtil udstillingen sidste efterår blev pilleret ned, og museets kreative sjæl, bådebygger Olav Martinsen, gav sig til at bygge et stykke af en Lancaster i stedet for, i spanter, træ og plexiglas. Den naturtro model i størrelsesforholdet 1:1 kan nu sammen med dele af nedstyrtede allierede fly, en skjorte af faldskærmsstof og andre effekter ses på udstillingen *Flyvere i natten*, som åbnede 8. februar og skal vare i hvert fald tre år frem. Perspektivet er der ikke ændret ved i forhold til sidste udstilling. Blot er monterne nu fulde af forulykkede flymotorer, ammunition, en enkelt skjorte syet af faldskærmsstof og andre effekter fra de nedstyrtede allierede fly. Og der er billeder af resultatet af allierede luftangreb på danske civile mål, blandt andet Skjern Svinelagteri i april 1941, som kostede to civile livet i, hvad der

senere er blevet udlagt som en fejlbombning.

Museet har fået tysk blod på tanden og sætter fortsat på emner, som på dansk grund måske kan fortælles med flere nuancer end både i England og Tyskland.

På udstillingssalens vestlige endevæg gengives for eksempel historien om den tyske jagerpilot Herbert Schmitt og telegrafisten Paul Rosenberger, som i maj 1943 fløj et tysk natjagerfly af typen Junkers JU88 over Nordsøen til Aberdeen, men fik det til at se ud, som om de var styrtet ned, for ikke at vække alarm derhjemme. Dermed fik De Allierede mulighed for i ro og mag at studere det tyske flys radar- og radiosystemer og komme foran i det teknologiske kapløb, så De Allierede to måneder senere kunne sende næsten 800 bombefly ind over Hamborg i et togt, hvor 40.000 døde i den efterfølgende ildstorm, herunder de fleste civile, og 1,2 millioner blev sendt på flugt. Historien slutter med spørgsmålet:

»Var Herbert Schmitt og Paul Rosenberger helte?«

Helte og skurke

Spørgsmålet er stillet af den 37-årige museumsinspektør og historiker Christian Ringskou, som viser rundt et par dage for udstillingens åbning.

»Det er et spørgsmål, ingen kan svare på,« siger han.

»Målet helliger midlet, siger man, og det aldrig nogen sinde mere sandt end når man taler om Anden Verdenskrig. For selvfølgelig skal Nazityskland nedkæmpes. Men hvad nu hvis der er noget galt med midlet? Englænderne rammer ikke kun fabrikker, men også helt bevidst det civile produktionssamfund, der ligger bag ved den tyske krigsmaskine, altså boliger og fabriksarbejdere. Og det på trods af, at englænderne burde vide, at den slags bombninger ikke virker, for de virkede heller ikke, da tyskerne bombede London i efteråret 1940. Men her er det det demokratiske England, som også fører 'den totale krig.' Et provokerende udtryk, ikke? For det er jo Hitlers propagandaminister Joseph Goebbels der står dér på talerstolen og spørger det tyske folk: 'Wollt ihr den totalen Krieg?' Og de svarer: 'Jaaa!' Det er diktaturets sidste perversion. Englænderne fører også 'den totale krig'. Og de tyskere, som kommer her på museet, hvad enten de kommer fra Hamborg eller fra andre byer – deres besteforældre eller oldeforældre blev bombet ud af deres hjem, hvis ikke de blev slået ihjel, under de her angreb. Og det har der været en kultur i Tyskland omkring, at 'det taler vi ikke om, fordi vi fik som fortjent.' Og det er heller ikke løgn, vel? Men det ændrer jo ikke på, at sammen af lidelser i Tyskland 1943-1945 er gigantisk, også civile lidelser, og det har været et tysk tabu i 50-70 år, men det er der nu en optoning omkring. I løbet af de sidste fem-tyv år er der kommet store

bøger baseret på tysk kildemateriale og skrevet af prominente tyske forfattere, som beskriver, hvor sindssygt det i virkeligheden var at være en helt almindelig spidsborgerlig tysk familie og få en bombe i hovedet.«

– *Ville du have lavet udstillingen anderledes, hvis ikke så mange tyskere skulle se den?*

»Nej, det tror jeg ikke. Men det aktualiserer og skærper naturligvis vinklingen. Og der lægger vi os jo med det her lille museum på en tendens nu, hvor Anden Verdenskrig forsvinder ud af levet erindring...«

Han holder en lille pause, og siger så:

»Og måske er det lidt tidligt at sige det nu, for der er jo stadig mange mennesker, der har været børn under besættelsen, og dem kan jeg også godt mærke, at jeg skal være forsigtig med...«

– *Hvordan det?*

»Altså det med at gå ind og pille ved de her helte- og skurke-kategorier. Der er stadig folk, som kan huske, at deres naboer hjalp en englænder, som blev skudt ned. Der er en hel masse personlig værdi investeret i erindringerne, og det er helt reelt og det skal man naturligvis respektere. Men der er gået så lang tid, at man kan begynde at perspektivere de her emner. Det synes jeg godt, man kan.«

– *Hvad skal vi bruge den perspektivering til? Hvad tilfører det, at tyskerne nu bliver draget ind som ofre, samtidig med at de også er bødler? Hvad skal vi bruge det til?*

»Det ved jeg ikke, hvad jeg skal svare på. For det er jo som at spørge: 'Hvad skal vi i det hele taget bruge historie til?'. Historie er jo interessant. Man bliver ikke sådan færdig med tingene. Alting ligger jo og ulmer. Og det her er noget af det, man stadig kan puste flammer i, på godt og på ondt. Det betyder noget for mange mennesker. Anden Verdenskrig interesserer jo helt på alle mulige niveauer, på nordede niveauer er der folk, som er helt vilde med våben og detaljer, men også de etiske spørgsmål fra Anden Verdenskrig bliver ved med at komme frem som referenceramme. Det er ikke lang tid siden, vi havde en statsminister, som sad og fortalte den mest tænkelige primitive historie om frihedskæmperhelte og brugte det som legitimering af en helt anden krig, som var langt vanskeligere i sin kategorisering end Anden Verdenskrig.«

– *Du mener Anders Fogh Rasmussen og Irak-krigen?*

»Ja, det er det da. Men nu er det jo ikke, fordi jeg skal bruge det her udstillingslokale til at føre polemik med landets forhenværende statsminister.«

– *Det kan du da godt...*

»Jamen okay, så vil jeg da godt det! Så vil jeg gerne have, at den her udstilling, i den intellektuelle side af sagen – for det er også en udstilling til norde, og det er også en udstilling til mange andre niveauer – så vil jeg godt sige, at så er det

her også en polemik med en forhenværende statsminister.«

– *Om hvad? Hvad er dit indlæg?*

»At selv den krig, som man kan bruge som skabelon for opdeling mellem de gode og onde, selv den krig, hvis man kradser bare en lille smule i lakken, så opdager man, at de gode er blevet onde af at føre krig, og de onde er blevet ofre. Eller deres koner derhjemme. Eller deres kusiner ovre i den anden by. Selv i den krig, som er skabelonen for en legitimering af krigsførelse.«

– *Er det du siger: krig er nytteløs?*

»Jeg ved godt, hvad det næste spørgsmål er.

Når jeg mere eller mindre har sagt ja til det, så er næste spørgsmål 'skulle man så have ladet være med at gå i krig med Nazityskland?' Men pointen er jo lige præcis, at der ikke er nogen nemme svar,« siger Christian Ringskou.

Møde i Frankfurt

Vi bevæger os forbi monterne med de mange flydele, som gennem tiden har tjent som trofæer rundt omkring i Vestjylland. Blandt andet blev en hel flymotor bragt i sikkerhed og senere flækket med dynamit, så en flok mekanikere kunne få hver sit Rolls Royce-stempel som askebæger. Souvenir-knoglestumperne, som nu er begravet på Lemvig kirkegård, beretter udstillingen ikke ret meget om. Det er et kapitel, man helst undgår.

I alt 65 allierede besætningsmedlemmer mistede livet i styrt over det, som i dag er blevet til Ringkøbing-Skjern Kommune. En lille del af de i alt 1.160 allierede flyvere, som styrtede ned og døde på dansk territorium under Anden Verdenskrig. Ikke alle er fundet. Blandt andre et enkelt besætningsmedlem fra Lancasteren, som styrtede ned i Ringkøbing fjord i april 1943. Øjenvidnet, Georg Vejen Larsen, mødte for øvrigt senere i sit liv en af de tyske soldater, som havde været med til at skyde flyet ned. Han var i starten af 1980'erne til bogmesse i Frankfurt, da han en aften på sit hotel møder en tysker, som fortæller, at han under krigen var udstationeret som soldat i Ringkøbing.

»Jeg fejrede min 18 års fødselsdag på Jernbanehotellet. Jeg var med til at skyde en engelsk flyvemaskine ned,« sagde han. Hvertil Georg Vejen Larsen svarede:

»Jeg er fra Ringkøbing, jeg var dreng dengang, og jeg så den maskine, du var med til at skyde ned.«

Hans søn, som var med på rejsen, udtrykte bagefter sin undren over den fredelige udveksling af minder. Faren svarede:

»Jo. Sådan er livet. Tiden sletter heldigvis mange ting. Vi skal videre.«

Sådan bliver der hele tiden lagt nyt ved i historiens kakkellov. Og skal vi domme efter historien indtil nu, bliver vi formentlig aldrig klogere.

